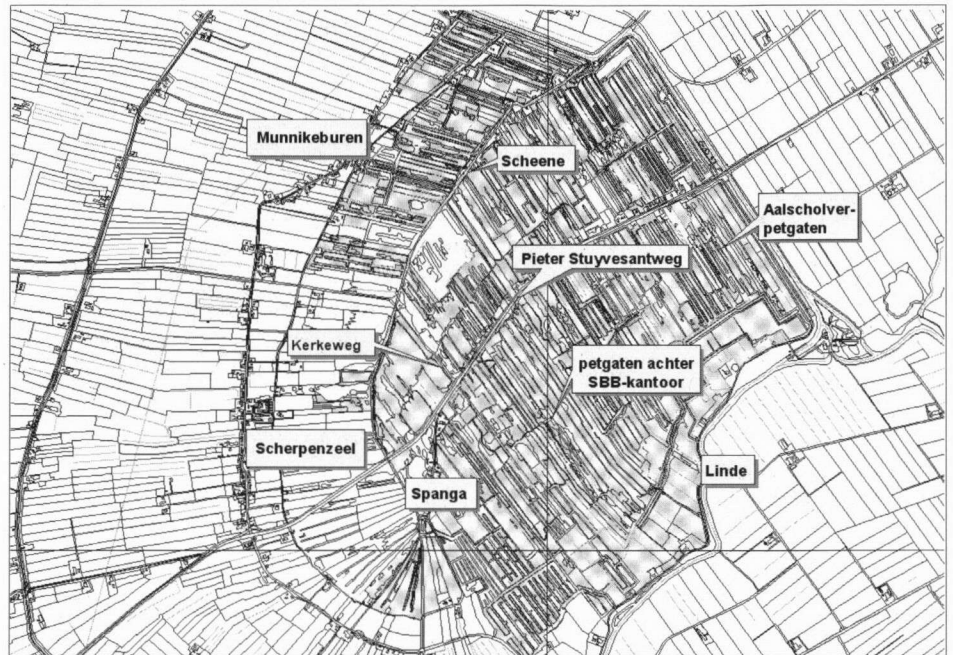

Romke Kleefstra & Klaas Jager

In het decembernummer van *Twirre* uit 2000 werd de broedvogelbevolking van de Rottige Meente beschreven. Sindsdien is er veel veranderd in het laagveen gebied. Na een herinrichting breidde het aantal petgaten uit en kwam er een aanzienlijke oppervlakte plasdras moeras bij. Wat dat voor gevolgen had voor de broedvogels in het gebied, wordt in dit artikel beschreven.

Figuur 1. Gebruikte toponiemen in de Rottige Meente; grijs gearceerd terrein betreft het onderzoeksgebied (869 ha).

DE BROEDVOGELS VAN DE ROTTIGE MEENTE DOOR DE JAREN HEEN

De Rottige Meente

De Rottige Meente ligt even ten westen van Wolvega. Met een oppervlakte van bijna duizend hectare vormt het één van de grootste aaneengesloten natuurterreinen in Fryslân. Het uitgestrekte laagveenontginningsgebied wordt getypeerd door delen broekbos, grote lappen veenmosrietland, petgaten in tal van verlandingsstadia, natte rietmoerassen en vochtige schraalgraslandjes. Het gebied wordt opgesplitst door de drukke Pieter Stuyvesantweg (N351). Ten noorden hiervan heeft het gebied een besloten karakter door broekbos en erven met opgaande begroeiing. De zuidzijde is open van karakter met veenmosrietlanden die jaarlijks grotendeels gemaaid worden, en een afwisseling van natte rietmoerassen en open water. Het gebied vormt een belangrijke schakel in de keten van Noord-Nederlandse laagveenmoerassen als De Wieden, De Weerribben, de Brandemeer, It Easterskar, De Deelen, de Alde Feanen, de Grootte Wieden en Het Houtwiel.

Natura 2000-gebied

De Rottige Meente vormt een eenheid met laagveenmoeras Brandemeer bij Oudelamer. Samen zijn ze aangewezen als Habitatrictlijngebied in het Nederlandse Natura 2000-netwerk. Rottige Meente/Brandemeer is van groot belang in verband met het voorkomen van kwetsbare of bedreigde planten- en diersoorten als Gevlekte witsnuitlibel, Grote vuurvlieder, Kleine modderkruiper en diverse plantengemeenschappen.

Rottige Meente en Brandemeer zijn niet geselecteerd als Vogelrichtlijngebied. Enerzijds kon niet met actuele gegevens aangetoond worden dat het gebied (nog) van belang was als slaapplek van Kleine zwaan en Kolgans, anderzijds behoorde het gebied niet tot één van de vijf belangrijkste broedgebieden van het Porseleinhoen in Nederland (Van Roomen et al. 2000). Hoewel dergelijke gegevens over Kleine zwaan en Kolgans inmiddels wel beschikbaar zijn, waarmee de status voor beide gebieden als belangrijke slaapplek bevestigd wordt (Kleefstra et al. 2002), wordt het gebied geen Vogelrichtlijnge-

bied voordat een evaluatie van de Vogelrichtlijn heeft plaatsgevonden. Maar Rottige Meente/Brandemeer is wel aangewezen als één van de Habitatrictlijngebieden met 'vogeldoelen' voor soorten met een negatieve staat van instandhouding, in dit geval Roerdomp en Grote karekiet (LNV 2005, SOVON & CBS 2005).

Herinrichting

In de periode 1995-2002 zijn veel terreindelen onderhevig geweest aan verandering. Langs de Linde zijn graslanden vergraven waardoor open water ontstond met daarin rietzomen, afgewisseld met plasdrasse stukken die in de loop van het voorjaar indrogen. Hierdoor is een afwisseling van slijkige stukken, natte (riet)ruigten en ondiep, open water ontstaan. Ook elders in het gebied werden graslanden vergraven en liggen inmiddels nieuwe, open petgaten. Op een enkele plek werd broekbos geroid, waarmee open rietland uitbreidde. Rond pas verveende petgaten liggen hoge, modderige zetwallen die na verloop van

Tabel 1. Vastgestelde soorten en aantallen territoria in de Rottige Meente (869 ha) in 2006, inclusief de dichtheden per 100 hectare; Rode-lijstsoorten zijn vetgedrukt weergegeven.

Soort	N	N/100 ha	Soort	N	N/100 ha	Soort	N	N/100 ha
Fuut	14	1,6	Torenavalk	3	0,3	Snor	43	4,9
Aalscholver	622	71,6	Waterral	45	5,2	Rietzanger	454	52,2
Roerdomp	3	0,3	Porseleinhoen	2	0,2	Bosrietzanger	79	9,1
Blauwe reiger	24	2,8	Waterhoen	3	0,3	Kleine karekiet	309	35,6
Ooievaar	2	0,2	Scholekster	5	0,6	Spotvogel	1	0,1
Knobbelzwaan	13	1,5	Kievit	20	2,3	Grasmus	88	10,1
Kolgans	1	0,1	Watersnip	12	1,4	Zwartkop	44	5,1
Grauwe gans	276	31,8	Wulp	7	0,8	Grauwe vliegenvanger	7	0,8
Indische gans	1	0,1	Tureluur	4	0,5	Staartmees	4	0,5
Canadese gans	13	1,3	Kokmeeuw	75	8,6	Matkop	12	1,4
Brandgans	8	0,9	Visdief	2	0,2	Boomkruiper	12	1,4
Nijlgans	40	4,6	Holenduif	3	0,3	Wielewaal	7	0,8
Bergeend	3	0,3	Koekoek	13	1,5	Zwarte kraai	6	0,7
Krakeend	95	10,9	Grote bonte specht	11	1,3	Spreeuw	3	0,3
Wintertaling	4	0,5	Kleine bonte specht	2	0,2	Ringmus	1	0,1
Zomertaling	3	0,3	Boompieper	75	8,6	Groenling	1	0,1
Slobeend	9	1	Graspieper	19	2,2	Putter	19	2,2
Tafeleend	1	0,1	Gele kwikstaart	1	0,1	Kneu	5	0,6
Kuifeend	41	4,7	Nachtegaal	3	0,3	Goudvink	12	1,4
Bruine kiekendief	3	0,3	Blauwborst	76	8,7	Rietgors	279	32,1
Havik	1	0,1	Gekraagde roodstaart	5	0,6			
Buizerd	9	1	Sprinkhaanzanger	61	7,0			

tijd inklinken. Op deze wallen komen grassen, riet en braamstruwelen tot ontwikkeling.

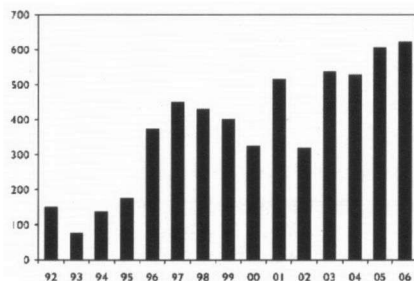
Broedvogelinventarisaties

De Rottige Meente werd driemaal vrijwel geheel op broedvogels geïnventariseerd. In 1988 werd het hele gebied op weidevogels, zeldzame broedvogels en kolonievogels onderzocht (Versluys 1988). In 1999 werd 637 hectare van het gebied op vrijwel alle soorten geïnventariseerd (Kleefstra 2000), een inventarisatie die vorig jaar herhaald werd voor vrijwel het hele gebied (869 ha, figuur 1, Kleefstra & Jager 2006). In de tussenliggende jaren werden de kolonievogels en zeldzame broedvogels jaarlijks geteld door voormalig opzichter Henk Ruiter. Die tellingen hebben tot prachtige telreeksen geleid, zoals in het geval van de Aalscholver (figuur 2).

In dit artikel worden de resultaten van de inventarisatie van 2006 besproken en vergeleken met die uit 1999. In beide jaren werd echter niet hetzelfde deel van de Rottige Meente onderzocht. Uitspraken over de toe- of afname van een soort (trends) worden gedaan op basis van de ontwikkelingen in het gebiedsdeel dat in beide jaren is onderzocht. Dit gedeelte is 569 hectare groot.

Broedvogels in 2006

In 2006 werden in de Rottige Meente in totaal 93 verschillende soorten broedvogels vastgesteld (tabel 1). Hiervan werden 29 soorten niet gebiedsdekkend geïnventariseerd, omdat het zeer algemene soorten betrof (als Fitis) of omdat ze op erven werden vastgesteld die niet tot het onderzoeksgebied behoorden (als Boerenzwaluw).

Figuur 2. Aantalsontwikkeling van de Aalscholver in de Rottige Meente in de periode 1992-2006.

Nationale betekenis

Vanwege de omvang van het gebied en het bijzondere landschap kan de Rottige Meente voor bepaalde soorten landelijk van betekenis zijn. Om dit te duiden zijn de aantallen van enkele soorten in landelijk perspectief geplaatst (tabel 2). Hiertoe zijn de vastgestelde aantallen van

Rode-lijstsoorten, soorten uit het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB, zeldzame soorten en kolonievogels) en soorten van Bijlage I van de Vogelrichtlijn (Natura 2000), aangevuld met de Grauwe gans, afgezet tegen de meest actuele landelijke populatieschattingen en uitgedrukt in procentnormen. Daaruit blijkt dat het onderzochte terrein van de Rottige Meente voor zeven soorten minimaal $\geq 1\%$ van de landelijke broedpopulatie herbergt. Het gaat daarbij om Aalscholver, Roerdomp, Grauwe gans, Indische gans, Porseleinhoen, Snor en Rietzanger. Van deze soorten staan Aalscholver, Roerdomp, Porseleinhoen, Snor en Rietzanger op Bijlage I van de Vogelrichtlijn, waarmee de Rottige Meente (samen met de Brandemeer) in principe kwalificerende soorten broedvogels voor de Vogelrichtlijn in huis heeft.

Naast deze soorten is de Rottige Meente ook van betekenis voor de Grauwe gans en zitten Watersnip en Blauwborst tegen de 1%-norm aan. Met de aantallen van de Brandemeer erbij en enkele nietgeïnventariseerde stukken in de Rottige Meente overschrijdt het gebied waarschijnlijk ook voor deze beide laatste soorten de vastgestelde normen.

Tabel 2. Nationale betekenis van de Rottige Meente voor enkele soorten van de Rode Lijst (RL), het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB) en Natura 2000 (Vogelrichtlijn).

Weergegeven is het totale aantal territoria per soort, inclusief territoria in de Rottige Meente net buiten het te onderzoeken gebied (N), de Rode-lijstcriteria die op een soort van toepassing zijn (waarbij: BE = bedreigd, KW = kwetsbaar, GE = gevoelig), tot welke categorie een LSB-soort behoort (waarbij: K = kolonievogel, Z = zeldzame broedvogel), of de soort voorkomt op Bijlage I van de Vogelrichtlijn (Natura 2000), de landelijke populatie, hoeveel procent (%) daarvan in het onderzochte gebied van de Rottige Meente voorkomt en of dit aantal voldoet aan de onderbegrenzing (Bg) van de Vogelrichtlijn (nl. 1% van de landelijke populatiegrootte met een minimum van één broedpaar). Voor de landelijke populatieschattingen is gebruik gemaakt van: 1. Van Dijk et al. 2006, 2. Van der Jeugd et al. 2006, 3. Van Dijk et al. 2003, 4. Bijlsma 2006 en 5. SOVON Vogelonderzoek Nederland 2002.

Soort	N	RL	LSB	Natura2000	Landelijke populatie	%	Bg
Aalscholver	622	-	K	x	23.325 ¹	2,7	x
Roerdomp	3	BE	Z	x	275-325 ¹	1,0	x
Blauwe reiger	24	-	K	-	12.800 ¹	0,2	-
Ooievaar	2	-	Z	-	519 ¹	0,4	-
Kolgans	1	-	Z	-	400 ²	0,3	-
Grauwe gans	280	-	-	-	25.000 ²	1,1	-
Indische gans	1	-	Z	-	100 ²	1,0	-
Canadese gans	14	-	Z	-	3000 ²	0,5	-
Brandgans	9	-	Z	-	6000 ²	0,2	-
Mandarijneend	1	-	Z	-	200-260 ⁵	0,4	-
Wintertaling	4	KW	-	-	2000-2500 ⁵	0,2	-
Zomertaling	3	KW	-	-	1600-1900 ⁵	0,2	-
Slobeend	9	KW	-	-	8000-9000 ⁵	0,1	-
Bruine kiekendief	4	-	Z	x	1000-1250 ⁴	0,4	-
Porseleinhoen	2	KW	Z	x	240-270 ³	1,6	x
Watersnip	12	BE	-	x	1200-1500 ⁵	0,9	-
Tureluur	5	GE	-	-	20.000-25.000 ⁵	0,0	-
Kokmeeuw	75	-	K	-	138.000 ¹	0,1	-
Visdief	2	KW	K	x	19.000 ¹	0,0	-
Koekoek	14	KW	-	-	6000-8000 ⁵	0,2	-
Graspieper	20	GE	-	-	70.000-80.000 ⁵	0,0	-
Gele kwikstaart	1	GE	-	-	40.000-50.000 ⁵	0,0	-
Nachtegaal	3	KW	-	-	6500-7500 ⁵	0,0	-
Blauwborst	77	-	-	x	9000-11.000 ⁵	0,8	-
Snor	44	KW	-	x	1700-2100 ⁵	2,3	x
Rietzanger	477	-	-	x	20.000-25.000 ⁵	2,1	x
Spotvogel	2	GE	-	-	17.000-25.000 ⁵	0,0	-
Grauwe vliegenvanger	11	GE	-	-	20.000-30.000 ⁵	0,0	-
Matkop	14	GE	-	-	20.000-30.000 ⁵	0,1	-
Wielewaal	8	KW	-	-	4000-5000 ⁵	0,2	-
Ringmus	1	GE	-	-	50.000-150.000 ⁵	0,0	-
Kneu	5	GE	-	-	40.000-50.000 ⁵	0,0	-

Tabel 3. Provinciale betekenis van de Rottige Meente voor enkele soorten van het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (K = kolonievogels, Z = zeldzame broedvogels). Voor de provinciale populatieschattingen is gebruik gemaakt van Kleefstra & Postma (2006).

Soort	N	RL	LSB	Natura2000	Friese populatie	%
Aalscholver	622	-	K	x	2203	28,2
Roerdomp	3	BE	Z	x	55	5,5
Blauwe reiger	24	-	K	-	1675	1,4
Kolgans	1	-	Z	-	120-125	0,8
Indische gans	1	-	Z	-	5-7	16,7
Canadese gans	14	-	Z	-	90-100	14,7
Brandgans	9	-	Z	-	105-110	8,4
Mandarijneend	1	-	Z	-	2-5	28,6
Bruine kiekendief	4	-	Z	x	290-310	1,3
Porseleinhoen	2	KW	Z	x	20	10,0
Kokmeeuw	75	-	K	-	60.500	0,1
Visdief	2	KW	K	x	4900	0,0

De Rottige Meente in provinciaal opzicht

Van de kolonievogels en zeldzame broedvogels in Fryslân, die in het kader van het LSB-project geteld worden, zijn actuele gegevens beschikbaar (Kleefstra & Postma 2006). Dat geeft de mogelijkheid om de aantallen van enkele kolonievogels en zeldzame broedvogels in de Rottige Meente af te zetten tegen de provinciale aantallen. Voor twaalf soorten is dit gebeurd. Daaruit blijkt dat de Rottige Meente voor negen hiervan provinciaal van grote betekenis is (tabel 3). Het gebied huisvest de op één na grootste aalscholverkolonie van de provincie (de grootste is gevestigd op Vlieland) en is - samen met de Brandemeer - na het Lauwersmeergebied het belangrijkste broedgebied voor de Roerdomp in Fryslân. Ook voor een aantal meer algemene soorten die niet opgenomen zijn in het LSB-project geldt ongetwijfeld dat de Rottige Meente provinciaal hoge ogen gooit. Het gaat dan om soorten als Grauwe gans, Watersnip, Blauwborst en Rietzanger.

Vergelijking met 1999

Een herhalingskartering biedt uitgelezen mogelijkheden om ontwikkelingen van de broedvogelbevolking in een gebied te schetsen. Vooral wanneer gewerkt is met dezelfde methodiek en in het bijzonder wanneer de karteringen door een en dezelfde persoon zijn uitgevoerd. Van de 869 ha die in 2006 werd geïnventariseerd werd 596 ha ook in 1999 gedaan (Kleefstra 1999). De soorten en territoria die in dit deel van de Rottige Meente in beide jaren werden vastgesteld staan weergegeven in tabel 4. Hieruit kan afgeleid worden of een soort toeneemt, afneemt of vrijwel gelijk in aantal is gebleven. Hoewel de inventarisatieresultaten uit 1988 (Versluys 1988) in de trendberekening buiten beschouwing zijn gelaten, zijn deze volledigheidshalve wel opgenomen in de tabel.

Op basis van de vergelijking in tabel 4 worden soorten met overeenkomstige terreinvoorkeuren groepsgewijs behandeld. Per 'soortgroep' wordt globaal geschetst hoe de soorten zich ontwikkelen in de Rottige Meente en per groep wordt telkens één soort uitgelicht.

Ondiepe, open wateren Bij ondiepe,

Jonge Aalscholvers op het nest in de Rottige Meente.

foto: Romke Kleefstra

open wateren, al dan niet met waterplanten, moet in de Rottige Meente gedacht worden aan de vele petgaten en plassen. Soorten die hier te vinden zijn, zijn Fuut, Knobbelzwaan, diverse ganzensoorten, Krakeend, Zomertaling, Slobeend, Tafeleend en Kuifeend. De meeste soorten laten een (sterke) toename zien. Met de herinrichting van het gebied in de periode 1995-2002 is het aantal petgaten toegenomen en is vooral langs de zuidzijde een flinke oppervlakte aan plasdras terrein ontstaan. Ganzen en eenden hebben hier ongetwijfeld van geprofiteerd. Bovendien doen ganzen en soorten als Krakeend en Kuifeend het landelijk ook goed.

De opmars van de Grauwe gans In het begin van de jaren zestig werd gestart met een project om de in Nederland uitgestorven Grauwe gans als broedvogel te herintroduceren. In 1962-1963 werden in totaal 33 gekortwiekte Grauwe ganzen in de Rottige Meente uitgezet. Het duurde enige jaren voordat er een echte broedpopulatie ontstond, maar begin jaren zeventig kwamen er 10-18 paren tot broeden, wat toenam tot zo'n 70 broedparen in 1980. Vooral de komst van de Vos decimeerde daarna de broedpopulatie, waardoor er in 1981 nog slechts 7 broedparen werden vastgesteld (Van den Bergh 1991). Tijdens de inven-

tarisatie in 1988 ging het om 10 broedparen (Versluys 1988), terwijl de soort in 1999 toegenomen bleek te zijn tot minimaal 41 broedparen (Kleefstra 1999).

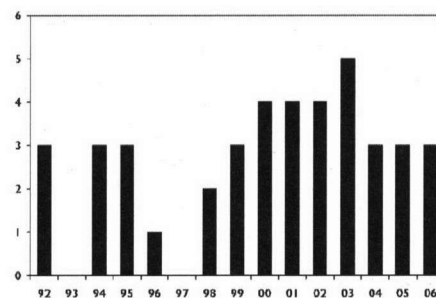
Om tegemoet te komen aan klachten over een toenemend aantal grazende ganzen op aangrenzend landbouwgebied werd door de jaren heen een willekeurig aantal nesten verstoord door de eieren te rapen en/of te schudden. De bedoeling was om de populatie zo in toom te houden, maar deze inspanning heeft niet het beoogde effect gehad. In 2006 werden maar liefst 276 territoria vastgesteld (plus nog vier territoria net buiten de begrenzing van het onderzoeksgebied). Daarmee is de populatie met een factor zes toegenomen. In 155 territoria werd een nest gevonden; de overige territoria werden vastgesteld op basis van nestindicatieve waarnemingen en solitaire paren. Halverwege juni werden minimaal 67 jongen waargenomen, alle in de leeftijd van 6-11 weken en daarmee zo goed als volgroeid. Dit aantal staat gelijk aan wanneer een kwart van de broedparen één jong grootgebracht zou hebben, een percentage dat ook zonder beperkende maatregelen aan de hoge kant is indien de kolonie in een evenwichtssituatie zou verkeren (Van der Jeugd *et al.* 2006). Ondanks het jaarlijks uitvoeren van beperkende maatregelen is de populatie Grauwe ganzen in de Rottige Meente

Tabel 4. Vergelijking van integrale broedvogelkarteringen in de Rottige Meente in 1999 en 2006 berekend over 569 hectares die in beide jaren werden geïnventariseerd. Trendindicatie: + toename, - afname, = stabiel of schommelende aantallen, i incidenteel en x geen indicatie te geven.

Soort	1988	1999	2006	trend	Soort	1988	1999	2006	trend
Fuut		6	12	+	Grote bonte specht		3	4	=
Aalscholver		401	622	+	Kleine bonte specht		1	2	=
Roerdomp	2	3	3	=	Veldleeuwerik	1	0	0	x
Blauwe reiger	16	19	24	=	Boompieper		21	49	+
Purperreiger	2	1	0	-	Graspieper		5	17	+
Ooievaar		2	2	=	Gele kwikstaart		2	1	=
Knobbelzwaan		6	9	+	Nachtegaal		2	3	=
Kolgans		0	1	x/i	Blauwborst		26	60	+
Grauwe gans	10	40	238	+	Gekraagde roodstaart		0	4	+
Canadese gans		4	9	+	Grote lijster		1	0	x
Brandgans		0	8	+	Sprinkhaanzanger		36	41	=
Nijlgans		10	31	+	Snor		17	38	+
Krakeend		17	61	+	Rietzanger		229	348	+
Wintertaling	2	0	0	x	Bosrietzanger		15	40	+
Zomertaling	1	1	1	=	Kleine karekiet		195	234	+
Slobeend		10	2	-	Spotvogel		5	1	-
Tafeleend		2	0	=	Braamsluiper		1	0	x
Kuifeend		11	30	+	Grasmus		39	42	=
Bruine kiekendief	4	2	3	=	Zwartkop		13	26	+
Havik	1	1	1	=	Grauwe vliegenvanger		2	3	=
Buizerd	0-2	7	6	=	Baardman		4	0	-
Torenavalk	≥2	0	2	=	Staatmees		2	1	=
Waterral		17	20	=	Matkop		7	7	=
Porseleinhoen	3	4	1	-	Boomkruiper		2	8	+
Klein waterhoen		1	0	i	Wielewaal		2	4	+
Waterhoen		4	3	=	Zwarte kraai		0	5	+
Scholekster	8	3	0	-	Spreeuw		1	3	+
Kievit	22	7	10	=	Ringmus		1	1	=
Watersnip	4	1	12	+	Groenling		2	1	=
Grutto	15	6	0	-	Putter		2	4	=
Tureluur	2	0	0	-	Kneu		8	4	-
Wulp		18	6	-	Goudvink		1	6	+
Holenduif		2	2	=	Rietgors		161	216	+
Koekoek		16	10	-					

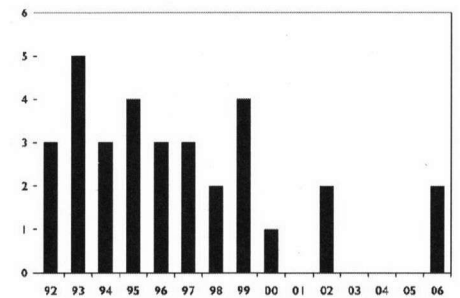
getalsmatig net zo snel gegroeid als die van de Alde Feanen, terwijl deze populatie ongemoeid is gelaten (Kleefstra 2004). Met een totaal aantal van 280 broedparen heeft de Rottige Meente inmiddels één van de grootste broedpopulaties van Fryslân in huis.

Natte, overjarige rietmoerassen Verspreid door de Rottige Meente liggen petgaten die geheel of deels dichtgegroeid zijn met Riet. Deze natte rietmoerassen met veel ongemaaid, overjarig Riet zijn van belang voor moerasvogels als Roerdomp, Purperreiger, Grauwe gans, Bruine kiekendief, Waterral, Porseleinhoen, Snor, Kleine karekiet en Baardman. Deze soorten laten geen eenduidige trend zien. Purperreiger en Baardman werden in 2006 bijvoorbeeld niet als broedvogel vastgesteld. De Purperreiger broedde er tot en met 1982 in

Figuur 3. Aantalsontwikkeling van de Roerdomp in de Rottige Meente in de periode 1992-2006.

koloniaal verband in natte rietmoerassen (10-12 nesten), sinds 1984 broedde hier en daar nog een enkel paar en vanaf 2003 wordt de soort niet meer vastgesteld als broedvogel. De afname en het uiteenvallen van de kolonie wordt wel gerelateerd aan de vestiging van de Vos in het gebied (Van der Kooij 1995).

Figuur 4. Aantalsontwikkeling van het Porseleinhoen in de Rottige Meente in de periode 1992-2006.

De Baardman was in de periode 1998-2004 vaste broedvogel van het gebied met 1-6 broedparen. Met de korte maar hevige koudeperiode van maart 2005 verdween de kleine broedpopulatie geheel. Aantallen van Roerdomp (figuur 3), Bruine kiekendief, Waterral en Kleine karekiet zijn over het algemeen stabiel,

Nat rietmoeras in de Rottige Meente.

foto: Romke Kleefstra

terwijl Grauwe gans en Snor ten opzichte van 1999 sterk zijn toegenomen. Het Porseleinhoen is terug van weggeweest (figuur 4).

Onwaarschijnlijk veel Snorren De meest opmerkelijke toename komt op naam van de Snor te staan. Het aantal van 43 territoria is 'onwaarschijnlijk', vergeleken met de resultaten van 1999. In vergelijking met 1999 heeft de soort op verschillende plekken van de Rottige Meente duidelijk terrein gewonnen, ook op plekken waar de soort in 1999 nog geheel ontbrak. Er kan niet aan de indruk worden ontkomen dat de vernatting van enkele bestaande rietvelden, als gevolg van de herinrichting, de soort in de kaart heeft gespeeld, vooral daar waar dit geresulteerd lijkt te hebben in vitale, overjarige rietzomen. Toch werden ook zingende Snorren opgemerkt in terreindelen waar ze aanvankelijk niet verwacht werden, zoals in de drogere ruigten met ijle rietvegetatie, braamstruweel en wilgenopslag. Of de soort landelijk ook beter scoorde in 2006 is vooralsnog onduidelijk.

Vochtige tot droge rietruigten In laagveenmoerassen als de Rottige Meente zijn ruigtevegetaties alom te vinden. Oude verlande petgaten, legakkers, overhoekjes en bosranden zijn plekken waar

Riet, Pitrus en grassen in combinatie met opslag van bramen, wilgen, vlieren en berken kunnen woekeren. Soorten als Blauwborst, Sprinkhaanzanger, Rietzanger, Bosrietzanger, Grasmus, Kneu en Rietgors bezetten dergelijke terreindelen. Vrijwel al deze soorten laten over de afgelopen tien jaar een toename zien. Ook hier geldt dat de herinrichting tot uitbreiding van geschikt broedterrein heeft geleid. Rond nieuw gegraven petgaten liggen zetwallen waarop zich riet- en grasruigten ontwikkelen met braamstruweel. In nieuwe plasdrasse stukken zijn pitrusruigten te vinden die doorsneden worden door oude rietzomen en in de loop van het voorjaar indrogen.

Rietzangers 'all over the place' De Rietzanger is in alle opzichten toegenomen in de Rottige Meente. In totaal werden 477 territoria vastgesteld, waarvan 454 binnen het onderzoeksgebied. Wanneer de inventarisatieresultaten van beide gebiedsdekkende karteringen vergeleken worden, laat de soort een sterke toename zien (tabel 4). Niet alleen in de gebiedsdelen die in beide jaren gekarteerd werden won de soort terrein (119 territoria meer dan in 1999). Ook het vergraven van voormalige veenweiden, zoals langs de Linde en in het noordoostelijke deel van het gebied (langs de Helomavaart), zorgde voor een flinke uit-

breiding van geschikt broedgebied. In het zuidwestelijke deel (bij Spanga) werden de nieuwe petgaten in 1999 nog gekarakteriseerd door hoog opgeworpen, modderige zetwallen. De ruige vegetatie die inmiddels op deze zetwallen aanwezig is, wordt bezet door Rietzangers. Verdere ontwikkeling van deze gebiedsdelen zou in de komende jaren wellicht tot een nog sterkere toename kunnen leiden.

Struwelen, jong bos en struikrijke bosranden Op tal van plekken in de Rottige Meente komen struwelen en jong bos tot ontwikkeling, dat periodiek plaatselijk ook weer verwijderd wordt. Ook rond de oudere stukken moerasbos is nieuwe opslag te vinden, waaronder in de randen van de bossen. Op dit soort plekken zijn vooral zangvogels als Boompieper, Nachtegaal, Spotvogel, Braamsluiper, Zwartkop, Matkop, Putter en Goudvink te vinden. De trends van deze soorten lopen uiteen. Boompieper, Zwartkop en Goudvink namen toe, Nachtegaal en Matkop bleven gelijk in aantal, terwijl Spotvogel en Kneu duidelijk schaarser waren.

De kolonisatie van de Boompieper De Boompieper maakte in 2006 alle verwachtingen waar. De soort is al jaren bezig met een opmars in het noordelijke laagveendistrict van Overijssel en Fryslân waar hij in toenemende mate voorkomt in laagveenmoerassen met een combinatie van verspreid liggende broekbossen en gemaaide veenmosrietlanden en schraallanden (Kleefstra 2003). Terwijl in 1999 een schatting op basis van de inventarisatieresultaten voor de hele Rottige Meente uitkwam op 25 territoria, werden in 2006 77 territoria vastgesteld, waarvan 75 binnen het te inventariseren gebied. Daarmee is het één van de soorten in de Rottige Meente die de sterkste toename laat zien.

Vooraf ten noorden van de Pieter Stuyvesantweg zijn veel plekken relatief dicht bezet geraakt. Maar ook in het zuidelijke deel is de dichtheid toegenomen op plekken waar de soort ook in 1999 werd vastgesteld. Net als in 1999 bevonden de territoria zich op overgangen van opgaand broekbos naar veenmosrietlanden en grazige stukken (zie foto's).

Broedgebied van de Boompieper in de Rottige Meente. Links: veenmosrietland met opslag van berken en elzen. Rechts: schraalgrasland met overgangen naar stukken broekbos.

foto's: Romke Kleefstra

Ouder bosgebied Vooral het deel van de Rottige Meente ten noorden van de Pie ter Stuyvesantweg wordt gekarakteriseerd door opgaand broekbos met overwegend elzen en berken. In deze oudere stukken zijn bosvogels als Grote en Kleine bonte specht, Gekraagde roodstaart, Grauwe vliegenvanger, Boomkruiper, Wielewaal en Spreeuw te vinden. Ten opzichte van 1999 werden deze soorten vrijwel allemaal met grotere aantallen vastgesteld.

Wielewalen in elzenbroek De Wielewaal is in Fryslân een soort die amper in laagveenmoerassen aangetroffen wordt: in It Easterskar wordt de soort jaarlijks vastgesteld, in de Alde Feanen en de moerasbossen ten zuiden van De Deelen gaat het om sporadische broedgevallen. De soort is doorgaans talrijker in populierenbossen op kleigrond (bijvoorbeeld Lauwersmeergebied) dan in elzenbroekbos op veengrond.

De Rottige Meente lijkt daarmee het laagveenmoeras in Fryslân met de meeste Wielewalen. Medio mei werden de bezoeken opgeluisterd door een sterke zangactiviteit van de soort. In totaal werden acht territoria vastgesteld, waarvan zeven in Staatsbosbeheerterrein en één op een erf. De meeste vogels hielden zich op in goed ontwikkeld elzen- en berkenbos aan weerszijden van het riviertje de Scheene. In juni zijn voedselvluchten vastgesteld van individuen die pendelden tussen struikrijk rietland en oud moerasbos, wat duidt op aanwezigheid van jongen.

Roofvogels Eind jaren tachtig vestigden zowel Havik als Buizerd zich in de Rottige Meente (Versluys 1988). Aan het aantal Haviken is sindsdien weinig veranderd (1-2 paren). De Buizerd is door de jaren heen toegenomen tot negen paren in het onderzochte terrein en zeker één paar direct daarbuiten. Torenvalken komen tot broeden in geplaatste nestkasten, zoals aan de nieuwe kijkhut in het zuidelijke deel van de Rottige Meente. Van de Bruine kiekendief werden in 2006 in het te karteren gebied drie broedparen vastgesteld. Net erbuiten werd nog een vierde territorium vastgesteld. Het totale

aantal van vier paar past in de aantallen die sinds 1992 worden vastgesteld (0-5 broedparen).

Tot slot

Op basis van de broedvogelinventarisatie in 2006 blijkt dat de Rottige Meente voor tal van moerasvogels van belang is. Voor zeven soorten herbergt het gebied meer dan één procent van de landelijke broedpopulatie. De herinrichting in 1995-2002 lijkt tal van soorten in de kaart te hebben gespeeld. Vernatting van bestaand rietmoeras, ontwikkeling van plasdrasse ter-

Jonge Buizerds op het nest in de Rottige Meente.

foto: Romke Kleefstra

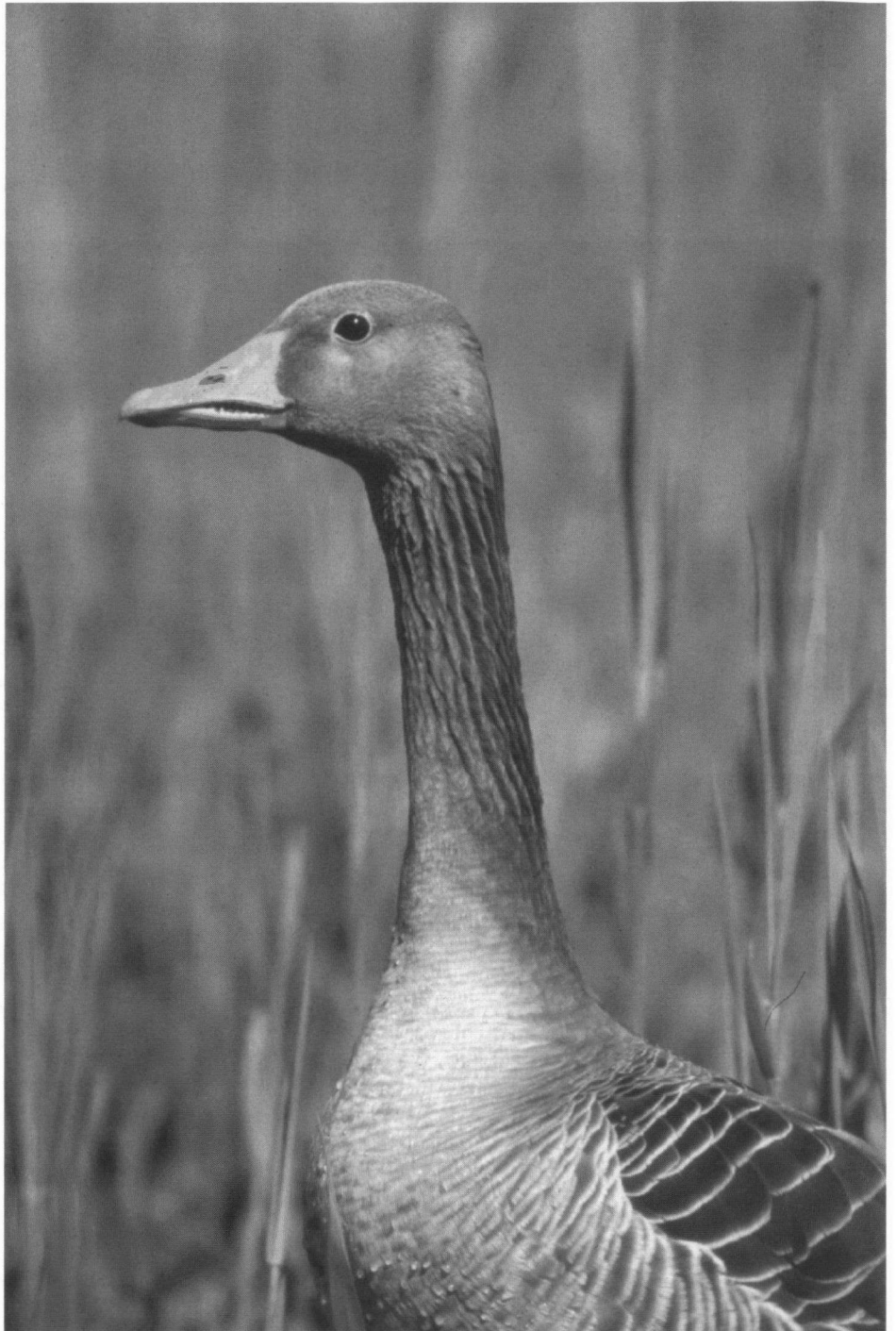
reinen en uitbreiding van rietruigten lijken in belangrijke mate bijgedragen te hebben aan aantalsveranderingen van veel soorten broedvogels sinds 1999.

Voor veel nieuw ontwikkelde plasdrasse natuur geldt dat het in de eerste jaren van haar bestaan interessant is voor tal van soorten die profiteren van (natte) ruigtevegetatie. Om deze vegetatie kansen te bieden, bijvoorbeeld door groei van helofyten langs randen en in ondiepe zones te stimuleren, is enige dynamiek in het waterpeil gewenst. Een hoog peil in de winter (ook gunstig voor pleisterende watervogels) en een verlaging van het waterpeil in de loop van het voorjaar kan hieraan bijdragen.

Het riet in de Rottige Meente wordt op grote schaal geëxploiteerd. Het maaien van de veenmosrietlanden draagt bij aan de openheid die grote delen van het laagveenmoeras karakteriseert. Verspreid door het gebied blijven delen nat rietmoeras ongemoeid, die van belang zijn voor soorten als Roerdomp, Bruine kiekendief en Snor. Voor veel soorten geldt dat het laten staan van 50-100% van het riet geen hoger rendement oplevert dan wanneer 15% van de rietoogstpercelen gespaard blijft. Indien circa 20% aaneengesloten nat rietland in natuurbeheer wordt genomen, kan de situatie voor bepaalde soorten, waaronder Purperreiger, Bruine kiekendief, Roerdomp en Snor, verbeterd worden. Zeker wanneer de maaicyclus plaatselijk veruimd wordt met als gevolg dat riet van tien jaar of ouder aanwezig is (Van der Winden et al. 2003).

Zo zijn er qua broedvogels en beheer wel wat meer aandachtspunten. De aantalsbeperkende maatregelen die uitgevoerd worden bij Grauwe ganzen bieden geen soelaas. Momenteel zijn er zowel landelijk, provinciaal als lokaal diverse ontwikkelingen gaande betreffende het beheer van Grauwe ganzen. Het lijkt voor de hand te liggen om met het ganzenbeheer in de Rottige Meente hierbij aan te sluiten.

Enige jaren is getracht de Zwarte stern als broedvogel terug te krijgen in de Rottige Meente door het aanbieden van kunstmatige nestgelegenheden (nestvloten). Omdat dit niets opleverde is hier-

De Rottige Meente herbergt één van de grootste concentraties Grauwe ganzen in Fryslân.

foto: Anton Huitema

mee gestopt. Naar aanleiding van soortgericht onderzoek in 2006 is aanbevolen het aantal locaties waar nestgelegenheden wordt aangeboden uit te breiden om de Zwarte stern kansen te bieden in Fryslân. In dat kader is ook de Rottige Meente genoemd, zowel vanwege aanwezigheid van geschikt broedterrein als vanwege de centrale ligging in het verspreidingsgebied van de Zwarte stern in het noordelijke laagveendistrict. In nabij-

gelegen laagveenmoerassen broedt de soort nog, zoals in De Wieden, De Weerribben en de Brandemeer (Van der Winden & Kleefstra 2006). Het selecteren van één of meer geschikte locaties voor het opnieuw aanbieden van nestgelegenheden verdient daarom aanbeveling.

En tot slot is het zaak om de ontwikkelingen van broedvogels in de Rottige Meente te blijven volgen. Voor kolonie-

vogels en enkele schaarse tot zeldzame soorten gebeurt dit reeds jaarlijks. Voor algemene soorten ligt momenteel slechts één steekproefgebied in het laagveen-

moeras. Dat zou uitgebreid kunnen worden met bijvoorbeeld een steekproefgebied met natuurontwikkeling en/of nat rietmoeras.

Dankwoord

Voor het verlenen van medewerking en het aandragen van informatie gaat dank uit naar de volgende medewerkers van Staatsbosbeheer: Emiel Beijk, Hans Boll, Henk-Jan van der Veen en Albert Worst. Een speciaal woord van dank gaat uit naar Henk Ruiter voor al zijn telwerk in de loop der jaren, de tellingen van Aalscholvers en Blauwe reigers in 2006 en zijn grote kennis van en betrokkenheid bij de Rottige Meente en haar avifauna.

Literatuur

- BERGH L. VAN DEN 1991. De Grauwe gans als broedvogel in Nederland. RIN-rapport 91/1. Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Arnhem.
- BIJLSMA R.G. 2006. Trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland in Nederland in 2005. De Takkeling 14 (1): 6-53.
- DIJK A.J. VAN, F. HUSTINGS, K. KOFFIJBERG, M.J.T. VAN DER WEIDE, D. ZOETEBIER & C.L. PLATE 2003. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Nederland in 2002. SOVON-monitoringrapport 2003/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- DIJK A.J. VAN, L. DIJKSEN, F. HUSTINGS, K. KOFFIJBERG, R. OOSTERHUIS, C. VAN TURNHOUT, M.J.T. VAN DER WEIDE, D. ZOETEBIER & C. PLATE 2006. Broedvogels in Nederland in 2004. SOVON-monitoringrapport 2006/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- JEUGD H.P. VAN DER, B. VOSLAMBER, C. VAN TURNHOUT, H. SIERDSEMA, N. FEIGE, J. NIENHUIS & K. KOFFIJBERG 2006. Overzomerende ganzen in Nederland: grenzen aan de groei? SOVON-onderzoeksrapport 2006/02. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- KLEEFSTRA R. 1999. Broedvogels van de Rottige Meenthe in 1999. Twirre 11 (4): 11-16.
- KLEEFSTRA R. 2003. De Boompieper als opkomend fenomeen in Friese laagveenmoerassen. Twirre 14 (1): 14-17.
- KLEEFSTRA R. 2004. Broedvogels van de Alde Feanen in 2004. SOVON-inventarisatierapport 2004/30. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- KLEEFSTRA R., O. ALEXANDER & J. HOOIJMEIJER 2002. 'Koese op it wetter': ganzen en zwanen op slaappleatsen in Fryslân in 1998-2002. Twirre 13 (4): 109-118.
- KLEEFSTRA R. & J. POSTMA 2006. Kolonievogels en zeldzame broedvogels in Fryslân in 2004. Twirre 17 (1): 2-11.
- KOOIJ H. VAN DER 1995. Werkt de Vos *Vulpes vulpes* de Purperreiger *Ardea purpurea* in de nesten? Limosa 68 (4): 137-142.
- LNv 2005. Concept-Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- ROOMEN M.W.J. VAN, A. BOELE, M.J.T. VAN DER WEIDE, E. VAN WINDEN & D. ZOETEBIER 2000. Belangrijke vogelgebieden in Nederland, 1993-97. Actueel overzicht van Europese vogelwaarden in aangewezen en aan te wijzen speciale beschermingszones en andere belangrijke gebieden. SOVON-informatierapport 2000/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- SOVON & CBS 2005. Trends van vogels in het Nederlandse Natura 2000 netwerk. SOVON-informatierapport 2005/09. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- SOVON VOGELONDERZOEK NEDERLAND 2002. Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000. Nederlandse Fauna 5. Nationaal Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey Nederland, Leiden.
- WINDEN J. VAN DER, R.M.G. VAN DER HUT, P.W. VAN HORSSSEN & L.S.A. ANEMA 2003. Huidige omvang rietooft in Nederlandse moerassen en verbetering van rietbeheer voor moerasvogels. Rapport nr. 03-042. Bureau Waardenburg, Culemborg.
- WINDEN J. VAN DER & R. KLEEFSTRA 2006. Zwarte Sterns in Friesland: verleden, heden en kansen voor de toekomst. Veldonderzoek naar broedsucces en habitatgebruik als basis voor toekomstig beheer en beleid. Rapport nr. 06-208. Bureau Waardenburg, Culemborg.

Romke Kleefstra & Klaas Jager
 SOVON Vogelonderzoek Nederland
 Rijksstraatweg 178
 6573 DG Beek-Ubbergen
 tel.: 024-6848111
 e-mail: romke.kleefstra@sovon.nl / klaas.jager@sovon.nl